

conformal type of orientation is high self-confidence, independence, endurance and self-control. The dominance of the indifferent type leads to a lack of communication skills, and therefore representatives of this type often distort the feelings of partners; they do not know how to negotiate.

Keywords: personality orientation, communication, interpersonal interaction, personal components.

Подано до редакції 11.09.2021

УДК: 159.92

DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2021-3-4>

Олена Сашиуріна,

аспірант,

Харківський національний університет внутрішніх справ,
пр. Льва Ландау, 27, м. Харків, Україна,

Станіслав Ларіонов,

кандидат психологічних наук, доцент,

Національна академія Національної гвардії України,
майдан Захисників України 3А, м. Харків, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ОСОБИСТОСТІ ПРАВООХОРОНЦІВ НА ЕТАПІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Суспільні вимоги й очікування стосовно роботи правоохоронних органів ще ніколи не були такими високими як зараз, доволити загал жадає бачити професійних і людських працівників поліції, хоче відчувати ефективність їх фахової діяльності. Система правоохоронних структур в останні роки знаходиться в стані перманентної трансформації, що загострює проблему якісної підготовки її персоналу. Вона полягає в тому, що по-перше, немає достатньої кількості претендентів на службу, а по-друге, наявні кандидати переважно не повномірно відповідають встановленим критеріям відбору. Це орієнтує керівників і практичних психологів МВС на пошук і вдосконалення шляхів підтримки і розвитку персоналу, утримання його на робочих місцях, загалом на усвідомлення того, що працівники важливі і мають потенційні можливості і ресурси саморозвитку. Розпочинається професійний розвиток правоохоронців, як правило, у відомчих закладах вищої освіти, що зумовлює актуальність дослідження психологічних ресурсів особистості правоохоронця на етапі фахової підготовки і визначає мету цинної статті. Під час дослідження використано комплекс теоретичних та емпіричних методів пошукування, зокрема методу психологічного нарративного аналізу кризових/травматичних подій В. І. Шебанової. Вибірка складала 84 майбутніх правоохоронців, які навчаються і проходять службу в Харківському національному університеті внутрішніх справ. В ході дослідження визначено основні значущі події життя та ставлення до них правоохоронців на етапі навчання у ЗВО зі специфічними умовами. З'ясовано, що їх можна розподілити на сім категорій, в яких спостерігаються спільні для курсантів важливі події: школа; навчально-службова діяльність у ЗВО; сім'я; складні життєві ситуації; втрати; особистісні стосунки; різне. Визначено, що найбільш важливі життєві події трапились у курсантів в життєвий період до вступу в ЗВО, що має зорієнтувати на пошук ресурсів в психологічному супроводі до автобіографічного нарративу особистості. Окреслено коло психологічних ресурсів курсантів, зокрема емоційне переживання приємних подій, взаємодія із значимими близькими, «доросла» переоцінка ситуацій і пошук позитиву в тому, що трапляється, віднаходження нових зв'язків і контактів, усвідомлення цільових запитів і впливу подій на майбутнє.

Ключові слова: нарратив, правоохоронці, курсанти, психологічні ресурси, ситуації, травматичні події.

Вступ та сучасний стан досліджуваної проблеми

Проблема людських ресурсів дедалі більш стає визначальною в усіх сферах життєдіяльності держави, зокрема ще ніколи так не загострювалось питання якості персоналу правоохоронних органів. Правоохоронна система постає перед проблемою найму працівників в умовах, коли процедура професійного добору вже добре налагоджена (наявні емпірично верифіко-

вані методи дослідження, критерії придатності/непридатності для усіх основних посад, автоматизована і комп'ютеризована система професійно-психологічного відбору, наявні підготовлені HR-фахівці тощо), однак на сьогодні немає достатньої кількості претендентів на службу, а також проблематичним є часткова невідповідність кандидатів до пропонованих посад. Це зумовлює постійний некомплект персоналу, змушує шукати шляхи підтримки наявних працівників, а також

опікуватись питаннями їх професійного і особистісного постання і підготовки. Таким чином, особистість правоохоронця стає останнім часом цінним і важливим об'єктом вивчення з точки зору її потенційних можливостей і ресурсів саморозвитку.

Поняття психологічних ресурсів – надбання позитивного підходу, воно дуже широке за змістом і не має досі вичерпного тлумачення. Попередньо зроблений теоретичний аналіз проблеми психологічних ресурсів особистості як концептуального поняття (Ларіонов, Сашуріна, 2020). Ресурси уміщують реально наявні і потенційно досяжні суб'єктом здобутки, зв'язки, стосунки, а також усвідомлені особистісні якості і стани. Сукупність персональних ресурсів релевантна психологічному потенціалу особистості (Леонтьєв, 2011), її психологічному капіталу (Csikszentmihalyi, 2003; Chen, 2011). Проблематика психологічних ресурсів актуалізується у складних ситуаціях життя (Achdut, Refaeli, 2020; Brynza, Budiiianskyi, 2016) і при виконанні складних видів професійної діяльності (Windle, Woods, 2004).

Доцільність використання категорії психологічних ресурсів в аспекті професійної діяльності правоохоронців зумовлена тим, що:

1) правоохоронна діяльність є складною в аспекті постійної напруженої міжособистісної взаємодії, вона об'єктивно вимагає певних особистісних внесків (інтелектуальних, емоційно-вольових, мотиваційних й інших). Звідси проблема психологічної собівартості професійної діяльності, яка є певним балансом між процесуальними (задоволеність, мотивація, психічний стан) і результативними характеристиками (якість, ефективність праці). Наявність і усвідомленість психологічних ресурсів полегшує фахову діяльність, забезпечує певний рівень професійної активності і цілеспрямованості (Доценко, 2017). По суті, це відповідь на питання «Я можу ефективно працювати завдяки тому, що я ...»;

2) зазначена діяльність є неалгоритмічною, в ній потреба актуалізації і внеску ресурсів виникає доволі часто і неочікувано. При цьому працівники зазвичай «експлуатують» невелику кількість психологічних ресурсів, які чітко усвідомлюються («Як правило, я справляюсь зі складними ситуаціями тому, що у мене є ...»);

3) зазначена категорія певним чином пов'язує особистість працівника (риси-якості) з її поведінкою, зокрема стрес-долаючою («У складних ситуаціях я роблю ..., тому що у мене є ...»). Тому психологічні ресурси – інтуїтивно зрозуміла самим працівникам категорія, що може бути використана для цілей психоедукації, психопрофілактики, професійно-психологічної підготовки. Нестача особистісного потенціалу чітко усвідомлюється правоохоронцем, так само як і її причини (наприклад, після перебування у складних ситуаціях, перенесених психотравм).

В літературі наводяться характеристики психологічних ресурсів, які вирізняють їх з-поміж інших психологічних феноменів:

1) усвідомленість, доступність для рефлексії щодо їх наявності, кількості, досяжності;

2) готовність до їх використання в релевантних ситуаціях і накопичення у ситуаціях, які цього не вимагають;

3) заміненість, можливість компенсувати нестачу одних ресурсів іншими;

4) конвертація, що проявляється в усвідомленні їх соціальної цінності.

Осягнення працівником своїх психологічних ресурсів забезпечує впевненість у своїх силах, адекватне сприйняття певних ситуацій професійної діяльності як таких, що можна і слід опанувати (Rabenu, Yaniv, 2017). Цей процес розпочинається під час фахової підготовки правоохоронців у ЗВО МВС України, де створено відповідне освітнє середовище, наближене до умов майбутньої професійної діяльності.

Мета дослідження – виявити психологічні ресурси правоохоронців на етапі фахової підготовки.

Для досягнення поставленої мети було поставлено наступні **завдання дослідження**:

1. Визначити основні значущі події життя та ставлення до них правоохоронців на стадії навчання у ЗВО зі специфічними умовами.

2. Виявити особливості поведінки правоохоронців під час значущих подій їх життя.

3. Визначити ресурси та перешкоди подолання правоохоронцями кризових/травматичних подій.

Методи та організація дослідження

Для вирішення поставлених завдань було використано комплекс методів: теоретичні – аналіз, синтез та узагальнення психологічної літератури з проблеми пошукування; емпіричні – «Методика психологічного нарративного аналізу кризових/травматичних подій» (автор В.І. Шебанова), що дала змогу здійснити психологічний розгляд травматичних подій, які відбулися у респондентів впродовж життя. Ця методика дозволяє визначити: 1) основні значущі події життя людини; 2) ставлення особи до вагомих подій свого існування: емоції, думки та способи реагування; 3) ресурси подолання кризових/травматичних ситуацій або чинників, що не дають можливості їх опанувати і перешкоджають особистісному посттравматичному зростанню (Шебанова, 2017).

Математично-статистична обробка даних проводилася за допомогою пакетів прикладних програм «SPSS 22.0» та «Microsoft Office Excel 2003», що забезпечило розрахунок варіаційних статистичних показників: ϕ -критерій кутового перетворення Фішера, для виявлення статистично значущих відмінностей між відсотковими долями порівнюваних показників між групами дослідження.

Вибірку дослідження склали 84 правоохоронця, які навчаються у Харківському національному університеті внутрішніх справ на факультеті № 1 (здійснює підготовку фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України) та на факультеті № 2 (провадить підготовку кадрів для кримінальної поліції Національної поліції України). Вибірку було розділено на дві групи за статтю, до першої групи ввійшли 40 юнаків (47,6%), до другої – 44 дівчини (52,4 %).

Результати та їх обговорення

Аналіз описаних правоохоронцями значущих подій їх життя дав можливість об'єднати ці події в сім категорій: школа; навчально-службова діяльність правоохоронця у ЗВО; сім'я; складні життєві ситуації; втрата, горе; особистісні стосунки; різне.

Результати діагностики значущих подій життя тей представлені в таблиці 1.
правоохоронців та визначення їх гендерних відміннос-

Таблиця 1

Основні значущі події життя правоохоронця на етапі навчання у ЗВО зі специфічними умовами, (%)

Значуща подія у житті	Юнаки	Дівчата	φ	p
1	2	3	4	5
Школа				
Вступ до школи, коледжу, кадетського корпусу	20,0	13,6	0,55	-
Випуск зі школи, ліцею, кадетського корпусу	65,0	63,6	0,09	-
Навчально-службова діяльність правоохоронця у ЗВО				
Вступ до ЗВО МВС України	95,0	81,8	1,39	-
Складання Присяги працівника поліції	5,0	9,1	0,52	-
Виступ перед міністром МВС	5,0	-	-	-
Перша навчальна практика у ЗВО	10,0	-	-	-
Отримання посади командира	5,0	-	-	-
Перше звання	-	4,5	-	-
Довгоочікувана відпустка	5,0	-	-	-
Порушення дисципліни та законності	5,0	-	-	-
Перша сесія	10,0	9,1	0,10	-
На день народження начальник не відпустив додому	-	4,5	-	-
Вступ до ансамблю барабанщиків	-	36,4	-	-
Досягнення у спорті	10,0	13,6	0,36	-
Сім'я				
Народження брата, сестри, племінника	15,0	59,1	3,10	0,01
Весілля брата, сестри	10,0	22,7	1,13	-
Розлучення батьків	5,0	22,7	1,75	0,05
Поява іншої жінки у батька	-	4,5	-	-
Заміжжя матері (з мого схвалення)	-	4,5	-	-
Виїзд матері закордон	-	4,5	-	-
Втрата контролю поведінки батьком внаслідок алкогольної інтоксикації	-	4,5	-	-
Поїздка родиною за кордон	-	18,2	-	-
Щорічна поїздка на відпочинок	-	13,6	-	-
Конфлікти з батьками	-	13,6	-	-
Призив родича на службу до ЗСУ	-	4,5	-	-
Складні життєві ситуації				
Обстріл міста	5,0	4,5	0,06	-
Переїзд на нове місце мешкання	5,0	9,1	0,52	-
Автомобільна аварія, ДТП	5,0	9,1	0,52	-
Порятунок життя іншій людині	-	4,5	-	-
Допомога в порятунку тварини	-	4,5	-	-
Втрата, горе				
Хвороба близької людини	5,0	22,7	1,75	0,05
Смерть близької людини	60,0	50,0	0,65	-
Смерть друга/подруги	10,0	4,5	0,69	-
Смерть собаки (кішки)	5,0	9,1	0,52	-
Особисті стосунки				
Зустріч з коханою людиною і початок стосунків	25,0	31,8	0,49	-
Перший поцілунок, перше побачення	10,0	4,5	0,69	-
Розірвання стосунків з дівчиною/хлопцем	5,0	22,7	1,75	0,05
Знайомство з кращим другом	5,0	9,1	0,52	-
Перше кохання	5,0	31,8	2,41	0,01
Вагітність дівчини і аборт	5,0	-	-	-
Зрада друга/подруги	-	13,6	-	-

Продовження табл. 1

Значуща подія у житті	Юнаки	Дівчата	ϕ	p
1	2	3	4	5
<i>Різне</i>				
Батько купив і подарував мотоцикл, автомобіль	15,0	-	-	-
Отримав водійське посвідчення	20,0	-	-	-
Мій день народження – 16 років	10,0	4,5	0,69	-
Подарували собаку (кішку)	-	18,2	2,85	0,01
Відпочинок у дитячому літньому таборі	-	4,5	1,39	-
Перший концерт професіональних співаків	-	4,5	1,39	-
Втратив перший телефон	5,0	-	-	-
Зустріч зі значимою, близькою людиною, яку давно не бачили	5,0	4,5	0,06	-
Перша річ, яку зробив власними руками	5,0	-	-	-
Перша написана пісня	5,0	-	-	-
Перший політ на літаку	10,0	-	-	-
Стрибок з парашутом	-	9,1	-	-
Перша поїздка на море	5,0	18,2	1,39	-
Перший поїздка за кермом автомобіля	5,0	-	1,45	-
Гра у пейнтбол	5,0	-	1,45	-

Так, у першій категорії «Школа», попри те, що статистично значущих відмінностей не встановлено, правоохоронці юнаки частіше (20,0%) ніж дівчата (13,6%) згадали вступ до школи як вагому подію їх життя. Тоді як випуск зі школи визначають як важливу життєву подію практично однаковою кількістю правоохоронців: 65,0% юнаків і 63,6% дівчат (див. табл.1).

Як видно з таблиці 1, у другій категорії «Навчально-службова діяльність у ЗВО» правоохоронці згадали і описали 12 значущих для них подій. Детально зупинимося на деяких з них: вступ до ЗВО зі специфічними умовами навчання є важливою подією як для юнаків (95,0%) так і для дівчат (81,8%). Так само як і складання першої сесії – важлива подія для 10,0% юнаків та 9,1% дівчат; досягнення у спорті значущі для 10,0% юнаків і 13,6% дівчат; складання Присяги працівника Національної поліції відзначили як важливу подію лише 5,0% юнаків та 9,1% дівчат; довгоочікувана відпустка і порушення дисципліни запам'ятали як важливу подію 5,0% юнаків правоохоронців. На рівні статистичної значимості ($p \geq 0,01$) встановлено, що вступ до ансамблю барабанщиків важлива подія в житті 36,4 % дівчат правоохоронців. Діагностовано, що перша навчальна практика в університеті більш вагома для групи юнаків правоохоронців (10,0%) ніж для групи дівчат, які взагалі про неї не згадали.

Серед подій, що належать до сфери сімейного життя відзначимо лише ті, які мають статистично значущі відмінності (див. табл. 1). Отже, народження брата, сестри, племінника статистично значимо ($p \geq 0,01$) більш важлива подія в житті дівчат правоохоронців (59,1%), порівняно з юнаками (15,0%); про розлучення батьків згадали 22,7 % дівчат правоохоронців, що статистично значимо ($p \geq 0,05$) більше, порівняно зі згадуванням цієї події 5,0% юнаків. Для дівчат правоохоронців статистично значущі ($p \geq 0,01$) такі події як: поїздка родиною за кордон (18,2%), щорічна поїздка на відпочинок (13,6%) і конфлікти з батьками

(13,6%) ніж для юнаків, які взагалі не зазначили ці події. Загалом, юнаки правоохоронці описали три важливі події, які можна віднести до сфери сімейного життя, тоді як дівчата правоохоронці описали одинадцять таких подій. Зазначені дані можуть свідчити про більшу значущість сімейних стосунків для дівчат правоохоронців ніж для юнаків. Також вони можуть вказувати на те, що для дівчат більшість ситуацій і подій саме сфери сімейного життя мають на них вплив і сприяють їх особистісним трансформаціям.

Аналіз категорії «Складні життєві ситуації» вказує на те, що деякі юнаки та дівчата правоохоронці пережили такі події, як: обстріл міста (5,0% юнаків і 4,5% дівчат); переїзд на нове місце мешкання (5,0% юнаків і 9,1% дівчат); були свідком автомобільної аварії або учасником дорожньо-транспортної пригоди (5,0% юнаків і 9,1 % дівчат). Крім цього 4,5 % дівчат правоохоронців допомагали в порятунку життя людей і тварин.

Категорія «Втрата, горе» демонструє, що зі смертю близької людини (батько, брат, бабуся, дідусь) зіштовхнулись на своєму життєвому шляху 60,0% юнаків і 50,0% дівчат правоохоронців, зі смертю друга/подруги – 10,0% юнаків і 4,5% дівчат правоохоронців, зі смертю собаки/кота (як кращого друга, члена родини) – 5,0% юнаків та 9,1% дівчат. Діагностовано, що про хворобу близької людини (мама, бабуся, дідусь) як значущу подію власного життя статистично значимо ($p \geq 0,05$) частіше згадують дівчата (22,7%) ніж юнаки (5,0%) правоохоронці (див. табл.1).

До категорії «Особисті стосунки» було віднесено події, що описують стосунки з коханою людиною та взаємовідносини з друзями. Цікавим є той факт, що про зустріч з коханою людиною і початок стосунків згадали 25,0% юнаків та 31,8% дівчат правоохоронців. Тоді як про розірвання стосунків з коханою людиною дівчата правоохоронці (22,7 %) статистично значимо ($p \geq 0,05$) згадують частіше ніж юнаки (5,0%). При

цьому перше кохання статистично значимо ($p \geq 0,01$) є більш вагомою подією життя для дівчат правоохоронців (31,8 %) ніж для юнаків (5,0%). Зрада друга/подруги більш важлива подія для дівчат правоохоронців (13,6 %) порівняно з юнаками, які взагалі не відзначили цю ситуацію.

Категорія «Різне» містить багато подій, які правоохоронці згадали як значущі в їх житті. Як видно з таблиці 1, до цієї категорії ввійшли: перша поїздка на море (вагома для 5,0% юнаків і 18,2% дівчат); святкування шістнадцятиріччя згадали 10,0% юнаків і 4,5% дівчат; зустріч з близькою людиною, яку давно не бачили (5,0% юнаків і 4,5% дівчат). Визначено, що отримання водійського посвідчення (20,0%), подарунок транспортного засобу (15,0%) і перший політ на літаку (10,0%) частіше є значущими для юнаків правоохоронців, ніж для дівчат. Тоді як подарунок собаки (18,2%) і стрибок з парашутом (9,1%) частіше згадували дівчата правоохоронці, ніж юнаки. Загалом можемо виокремити події, які згадали як вагомі лише юнаки правоохоронці: отримав водійське посвідчення (20,0%); подарунок автомобіля/мотоциклу (15,0%); перший політ на літаку (10,0%); втрата першого телефону (5,0%); перший виріб своїми руками (5,0%); перша написана пісня (5,0%); перша поїздка за кермом автомобіля (5,0%); гра у пейнтбол (5,0%). Для дівчат правоохоронців значущими подіями життя стали: подарували собаку/кішку (18,2%); стрибок з парашутом (9,1%); відпочинок у дитячому літньому таборі (4,5%); перше відвідування концерту професійних співаків (4,5%).

Отже, у період навчання в школі як для дівчат, так і для юнаків правоохоронців, однаково значущими є дві події: вступ і закінчення. Під час навчання у ЗВО зі специфічними умовами юнаки відзначили дев'ять важливих для їх особистісного росту подій, а дівчата – сім. Статистично значимі відмінності зафіксовано у більшій вагомості для юнаків, порівняно з дівчатами,

першої навчальної практики, а для дівчат у вступі до ансамблю барабанщиків.

У сфері сімейного життя для юнаків найбільш впливовими стали три події: народження брата/сестри; весілля брата/сестри; розлучення батьків. Тоді як для дівчат сфера сімейного життя наповнена більшим спектром виразних подій (всього одинадцять), що свідчить про значний вплив цієї сфери на їх особистість.

Діагностовано, що дівчата та юнаки правоохоронці зіштовхнулися з такими складними ситуаціями життя як: обстріл міста; переїзд на нове місце мешкання; дорожньо-транспортна пригода; порятунок життя людини (тварині). На період навчання у ЗВО правоохоронці мають досвід переживання втрати і горювання: хвороба/смерть близької людини, товариша. Досвід перших особистісних стосунків: зустріч з коханою людиною, перший поцілунок, розрив стосунків, зрада також зафіксували правоохоронці як значущі події свого життя. При цьому, перше кохання, зрада друга/подруги і розірвання стосунків з коханою людиною є більш вагомими подіями життя для дівчат правоохоронців ніж для юнаків. Події категорії «Різне» вказують на ті сфери, які цікаві дівчатам (подарували собаку; стрибок з парашутом; концерт) і юнакам (автотранспорт; гра в пейнтбол; святкування дня народження; виріб своїми руками) правоохоронцям і дають можливість психологу (куратору, начальнику курсу) цілеспрямовано впливати на особистісний розвиток наступників.

Зазначимо, що загалом дівчата правоохоронці описали 173 значущі для їх життя події, тоді як юнаки виокремили лише 103 вагомі події. Правоохоронці оцінили виокремлені ними події спочатку з позиції того часу, коли вони відбулися, а потім і з позиції теперішнього часу, результати представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

Оцінка значущих подій власного життя правоохоронцями, (%)

Оцінка подій	юнаки	дівчата	φ	p
Позитивна				
На час події	66,0	75,7	1,72	0,05
На сьогодні	68,0	78,0	1,83	0,05
Негативна				
На час події	34,0	23,1	1,94	0,05
На сьогодні	31,0	17,4	2,59	0,01
Нейтральна				
На час події	-	1,2	-	-
На сьогодні	1,0	4,6	1,89	0,05

Як видно з таблиці 2, на час події дівчата правоохоронці (75,7 %) статистично значимо ($p \geq 0,05$) частіше ніж юнаки (66,0%) оцінювали їх позитивно. Відповідно, юнаки правоохоронці (34,0%) статистично значимо ($p \geq 0,05$) частіше ніж дівчата (23,1 %) оцінювали вагомі події негативно. Частіше оцінюють події нейтрально (0 балів) дівчата правоохоронці (1,2 %), ніж юнаки. З'ясовано, що з часом деякі події були переоцінені правоохоронцями в позитивну сторону: у

юнаків правоохоронців 66,0 % позитивно оцінених подій в минулому змінилася на 68,0 % позитивно оцінених подій на сьогодні плюс 1,0 % подій отримали оцінку нуль балів; у дівчат правоохоронців 75,7 % позитивно оцінених подій на той час зросли до 78,0 % подій на сьогодні, а 1,2 % нейтрально оцінених подій змінилася на 4,6 %.

Наступним кроком став детальний аналіз подій. Як видно з таблиці 3, коли відбувалась подія найчас-

тіше правоохоронці відчували радість, при цьому дівчата правоохоронці (43,4 %) статистично значимо ($p \geq 0,05$) частіше ніж юнаки (33,0 %). Згадуючи вагомі події дівчата правоохоронці (22,5 %) статистично значимо ($p \geq 0,01$) частіше описували, що відчували щастя, порівняно з юнаками (11,7 %). Смуток і туга характерні як для дівчат (15,6 %) так і для юнаків (16,5 %) правоохоронців. Відчуття гордості статистично значимо ($p \geq 0,05$) частіше пережили юнаки правоохоронці (9,7 %) порівняно з дівчатами (3,5 %). Почуття любові статистично значимо ($p \geq 0,01$) частіше згадують дівчата (8,1 %), ніж юнаки правоохоронці.

Слід зазначити, що загалом, описуючи які саме емоційні стани і почуття відчували респонденти, переживаючи вагомі події життя, дівчата правоохоронці використали 17 емоцій, а юнаки – 11. Так, на рівні статистичної значимості ($p \geq 0,01$ і $p \geq 0,05$) визначено, що дівчата частіше переживають любов (8,2 %), образу (4,6 %), подив, злість, гнів (2,9 %), сором, засмучення (1,2 %), ніж юнаки (див. табл. 2). Такі дані можуть вка-

зувати на те, що дівчата правоохоронці ідентифікують та описують власні переживання значно більшим спектром емоцій і почуттів порівняно з юнаками.

Виявлено, що найчастіше як дівчата (28,2 %), так і юнаки (22,5 %) правоохоронці, під час згадуваних подій думали про наслідки, про майбутнє життя, яке ймовірно за все зміниться після того, що відбулось. Дівчата (12,1 %) статистично значимо ($p \geq 0,05$) частіше ніж юнаки (4,9 %) правоохоронці думають про те, що їх мрії здійснюються, вони на правильному шляху (9,2 % > 3,9 %) і все у них буде добре (7,5 % > 1,9 %). Про те, як виправити ситуацію статистично значимо ($p \geq 0,05$) частіше думають юнаки (4,9 %), ніж дівчата (1,2 %) правоохоронці. Тоді як дівчата (5,8 %) статистично значимо ($p \geq 0,05$) частіше, ніж юнаки (1,9 %) правоохоронці, вдаються до аналізу причин того, що з ними відбувається, думають як довго буде тривати ця ситуація (1,7 %) і оцінюють, чи правильно вони вчинили (1,2 %).

Таблиця 3

Ставлення правоохоронців до значущих подій власного життя, (%)

Ставлення до подій	юнаки	дівчата	ϕ	p
1	2	3	4	5
<i>Емоції (що відчували, коли ця подія відбувалась)</i>				
Радість	33,0	43,4	1,71	0,05
Щастя	11,7	22,5	2,35	0,01
Сум, туга	16,5	15,6	0,19	-
Гордість	9,7	3,5	2,08	0,05
Розпач, біль	5,8	6,9	0,36	-
Радість і сум одночасно	4,9	2,9	0,82	-
Інтерес, нові враження	2,9	3,5	0,25	-
Страх	3,9	6,4	0,90	-
Тривога	1,9	3,5	0,76	-
Хвилювання	2,9	5,8	1,14	-
Полегшення	1,9	-	-	-
Любов	-	8,1	-	-
Образа	-	4,6	-	-
Подив	-	2,9	-	-
Злість, гнів	-	2,9	-	-
Сором, засмучення	-	1,2	-	-
<i>Думки (про що думали, коли ця подія відбувалась)</i>				
Про майбутнє, як зміниться моє життя після того, що відбулось	28,2	22,5	1,03	-
Не все так добре як я уявляв	4,9	2,9	0,82	-
Мрії здійснюються	4,9	12,1	2,14	0,05
Я на правильному шляху	3,9	9,2	1,77	0,05
Все буде добре	1,9	7,5	2,21	0,05
Нарешті я це зробив	2,9	2,3	0,30	-
Що про це скажуть батьки	1,9	4,0	1,00	-
Як виправити ситуацію	4,9	1,2	1,83	0,05
Аналіз чому це відбулося	1,9	5,8	1,65	0,05
У мене найкращі батьки	1,9	-	-	-
Думала як довго буде тривати ця ситуація	-	1,7	-	-
Чи правильно я вчинила	-	1,2	-	-

Продовження табл. 3

Ставлення до подій	юнаки	дівчата	ϕ	p
1	2	3	4	5
Нічого не повернути назад, спогади про гарні часи	2,9	4,0	0,49	-
Неможливо повірити, що це відбулося	1,9	2,9	0,49	-
Подякувати померлій людині за те, що вона для мене зробила	4,9	1,2	1,83	0,05
Не встиг попроситися	1,0	-	-	-

Встановлено, що переживаючі значущі події життя юнаки (1,9 %) статистично значимо ($p \geq 0,05$) віддзеркалюють вдячність батькам, дівчата правоохоронці про це думають зрідка. А в ситуаціях горя і втрати юнаки (4,9 %) статистично значимо ($p \geq 0,05$) частіше, ніж дівчата (1,2 %) правоохоронці схильні подякувати померлій людині за те, що вона для них зробила (див. табл. 3).

Способи поведінки, які використали правоохоронці під час переживання вагомих подій життя, представлені у таблиці 4. Описуючи власні дії і що саме робили правоохоронці, коли значуща подія відбувалась статистично значимо ($p \geq 0,05$) частіше зустрічаємо відповідь «Радів, насолоджувався моментом» у дівчат (37,0 %), ніж у юнаків (27,2 %). Юнаки (5,8 %) статистично значимо ($p \geq 0,05$) частіше, ніж дівчата (1,7 %) правоохоронці, розповідали друзям і близьким людям про те, що сталося.

Зафіксовано, що як дівчата, так і юнаки правоохоронці використовують активні стратегії копінг-поведінки. Так, спроби виправити ситуацію і

діяти зафіксовано у 3,5 % дівчат і у 5,8 % юнаків правоохоронців. Про адаптацію до нової ситуації і спроби робити те, що могли згадують 6,8 % юнаків і 6,9 % дівчат правоохоронців. Разом з цим, такі пасивні стратегії копінг-поведінки, як очікування, характерні для 3,9 % юнаків і 2,9 % дівчат, а неспроможність вплинути на ситуацію через хвилювання зафіксовано у 6,8 % юнаків і 9,2 % дівчат правоохоронців.

Діагностовано низку способів поведінки, що статистично значимо ($p \geq 0,05$) більше використовують дівчата правоохоронці, ніж юнаки, а саме: прийняття ситуації (1,7 %), образи на батьків (1,2 %), обійми з братом (1,2 %), втеча з дому (1,2 %). В процесі горювання і переживання ситуації втрати дівчата правоохоронці (2,3 %) статистично значимо ($p \geq 0,01$) частіше, ніж юнаки допомагали і підтримували рідних. Юнаки правоохоронці у вказаній ситуації статистично значимо ($p \geq 0,05$) частіше, порівняно з дівчатами прощалися, сумували і плакали (11,7 % > 5,8 %) та продовжували жити.

Таблиця 4

Способи поведінки, які використали правоохоронці під час переживання значимих подій життя, (%)

Що робили, коли ця подія відбулася	юнаки	дівчата	ϕ	p
Радів, насолоджувався моментом	27,2	37,0	1,69	0,05
Розповів друзям, близьким людям	5,8	1,7	1,79	0,05
Спробував виправити ситуацію, боровся з перешкодами, діяв	5,8	3,5	0,90	-
Адаптувався до нової ситуації, робив те, що міг	6,8	6,9	0,04	-
Чекав, що буде далі	3,9	2,9	0,44	-
Хвилювався	6,8	9,2	0,72	-
Прийняла ситуацію	-	1,7	-	-
Ображалася на батьків	-	1,2	-	-
Обіймала брата	-	1,2	-	-
Пішла з дому	-	1,2	-	-
Допомагала, підтримувала рідних	-	2,3	-	-
Прощався, сумував, плакав	11,7	5,8	1,69	0,05
Продовжував жити	1,9	-	-	-
Нічого не міг і не хотів робити	2,9	1,7	0,63	-
Не змогли згадати, що робили	1,9	5,8	1,65	0,05

Слід відзначити той факт, що дівчата правоохоронці (5,8 %) статистично значимо ($p \geq 0,05$) частіше, ніж юнаки (1,9 %), не змогли згадати і описати, що саме робили під час описаних ними подій.

На питання методики «Що допомогло змінити Ваше відношення до події/людини (якщо оцінка змінилася з «-» на «+»)» дівчата правоохоронці дали шість наступних відповідей: оцінка ситуації з позиції дорослої людини; знайшла нових друзів і стала «душею компанії»; переосмислила проблему та зробила висновок, що так краще для мене; час; стало байдуже, подія втратила своє значення; мета, до якої я продовжую йти. Юнаки правоохоронці, відповідаючи на це ж запитання, зазначили, що їм допоміг час і підтримка друзів.

Таким чином, можемо висновувати, що основними ресурсами подолання кризових/травматичних ситуацій життя дівчатами правоохоронцями на етапі навчання у ЗВО зі специфічними умовами постають: 1) переосмислення ситуації; 2) спілкування з друзями та їх підтримка; 3) час; 4) цілеспрямованість, досягнення мети. У юнаків правоохоронців такими ресурсами є: 1) час; 2) підтримка друзів. Здійснивши аналіз відповідей на питання: «Що заважає зміні Вашого відношення до події/людини (утримує в ситуації, якщо оцінка не змінилася з «-» на «+»)» було з'ясовано з якими перешкодами зіштовхуються правоохоронці на шляху опанування кризовою/травматичною ситуацією. На жаль більшість відповідей була відсутня – прочерк або відповідь «Нічого не заважає». Дві дівчини правоохоронці зазначили, що їм заважають почуття. А юнаки вказали на хвилювання, гордість, і неможливість пробачити.

Висновки

Психологічні ресурси правоохоронців реалісти-

Література

1. Доценко В. В. Психологічні ресурси стресостійкості майбутніх правоохоронців. *Право і безпека*. 2017. № 3 (66). С. 14–20.
2. Леонтьев Д. А. Личностный потенциал: структура и диагностика. Москва: Смысл, 2011. 511 с.
3. Сашуріна О. Ю., Ларіонов С. О. Психологічні ресурси особистості: концептуалізація поняття. Psychological resources of the individual under the conditions of modern challenges. Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2020. С. 7–12.
4. Шебанова В. І. Практики консультування та терапії в кризових ситуаціях: Навчально-методичні рекомендації. Херсон: Вид-во ІІІ Вишемирський В. С., 2017. 136 с.
5. Achdut N., Refaeli T. Unemployment and Psychological Distress among Young People during the COVID-19 Pandemic: Psychological Resources and Risk Factors. *International journal of environmental research and public health*. 2020. №19. Vol. 17. Article № 7163. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph17197163>.
6. Brynza I., Budiianskyi M. Readiness for changes as resource for overcoming psychological crisis. *Science and education*. 2016. № 11. P. 43–48.
7. Chen H. J. Psychological Capital and Its Application in Human Resource Management. *International conference on engineering and business management* (EBM2011), VOLS 1-6, 2011. P. 795–798.

чно можуть бути виявлені з використанням нарративного підходу, їх надбання – це конкретні позиції на життєвому шляху особистості. Основні значущі події життя правоохоронців на етапі навчання у ЗВО зі специфічними умовами можна розподілити на сім категорій, в яких спостерігаються спільні для курсантів важливі події: школа (випуск); навчально-службова діяльність у ЗВО (вступ, перша сесія); сім'я (народження нових членів сім'ї, весілля близьких, розлучення батьків); складні життєві ситуації; втрати; особистісні стосунки (початок романтичних відносин); різне. Важливо, що з-поміж майже 200 різноманітних подій впродовж життя, курсанти відмічають тільки біля 10, які сталися в періоді навчання у ЗВО. Це свідчить про те, що пошук ресурсів в психологічному супроводі має спиратись на автобіографічний нарратив особистості, звертаючись до актуального досвіду.

Емоційна оцінка подій життєвого шляху у курсантів здебільшого позитивна, однак спостерігається більша диференційованість у негативних емоціях курсантів по відношенню до важливих подій. З'ясовано, що емоційна оцінка подій мало змінюється під впливом часу, більше це стосується негативних подій, сприйняття яких курсантами дещо пом'якшується з часом.

Окреслено коло психологічних ресурсів курсантів. Так, помічними для них є емоційне переживання приємних подій, взаємодія із значимими близькими, «доросла» переоцінка ситуації і пошук позитиву в тому, що трапляється, пошук нових зв'язків і контактів, усвідомлення мети і впливу подій на майбутнє. Перешкод на шляху опанування кризовою/травматичною ситуацією курсантами ЗВО МВС України майже не спостерігається.

tional conference on engineering and business management (EBM2011), VOLS 1-6, 2011. P. 795–798.

8. Csikszentmihalyi M. Good Business: Leadership, Flow, and the Making of Meaning. N.Y.: Penguin, 2003. 450 p.
9. Rabenu E., Yaniv E. Psychological Resources and Strategies to Cope with Stress at Work. *International Journal of Psychological Research*. 2017. №10. P. 8.
10. Windle G., Woods R. T. Variations in subjective wellbeing: the mediating role of a psychological resource. *Ageing & Society*. 2004. № 24. P. 583–602. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0144686X04002107>.

References

1. Achdut, N., Refaeli, T. (2020). Unemployment and Psychological Distress among Young People during the COVID-19 Pandemic: Psychological Resources and Risk Factors. *International journal of environmental research and public health*, 19, 17, Article № 7163 [in English].
2. Brynza, I., Budiianskyi, M. (2016). Readiness for changes as resource for overcoming psychological crisis. *Science and education*, 11, 43-48 [in English].
3. Chen, H. J. (2011). Psychological Capital and Its Application in Human Resource Management. *International conference on engineering and business management* (EBM2011), VOLS 1-6, 2011. P. 795–798.

management (EBM2011), VOLS 1-6, 795-798 [in English].

4. Csikszentmihalyi, M. (2003). *Good Business: Leadership, Flow, and the Making of Meaning*. N.Y.: Penguin [in English].

5. Dotsenko, V. V. (2017). Psykholohichni resursy stresostiikosti maibutnikh pravookhorontsiv [Psychological resources of stress resistance of future law enforcement officers]. *Pravo i bezpeka – Law and Safety*, 3(66), 14-20 [in Ukrainian].

6. Leontiev, D. A. (2011). *Lichnostny potentsial: struktura i diagnostika [Personal potential: structure and diagnosis]*. Moscow: Sense [in Russian].

7. Rabenu, E., & Yaniv, E. (2017). Psychological Resources and Strategies to Cope with Stress at Work. *International Journal of Psychological Research*, 10 [in English].

8. Sashurina, O. Y. & Larionov, S. O. (2020). Psykholohichni resursy osobystosti: kontseptualizatsiia poniattia [Psychological resources of the specialty: conceptualization of the understanding]. *Psychological resources of the individual under the conditions of modern challenges*. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 7-12 [in Ukrainian].

9. Shebanova, V. I. (2017). *Praktyky konsultuvannia ta terapii v kryzovykh sytuatsiakh: Navchalno-metodychni rekomendatsii [Practices of counseling and therapy in crisis situations: Initial-methodical recommendations]*. Kher-son: Vyshemyrsky V. S. [in Ukrainian].

10. Windle G., Woods R. T. (2004). Variations in subjective wellbeing: the mediating role of a psychological resource. *Ageing & Society*, 24, 583-602 [in English].

*Elena Sashurina,
PhD student,*

*Kharkiv National University of Internal Affairs,
27, Lva Landau Ave., Kharkiv, Ukraine,*

Stanislav Larionov,

*Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor,
National Academy of the National Guard of Ukraine,
3A, Defenders of Ukraine Square, Kharkiv, Ukraine*

PSYCHOLOGICAL RESOURCES OF THE PERSONALITY OF LAW ENFORCEMENT AGENCIES AT THE STAGE OF PROFESSIONAL TRAINING

The social demands and expectations regarding the work of law enforcement agencies have never been so high as now; the surrounding society wants to see professional and humane police officers and to feel the effectiveness of their professional activities. The system of law enforcement agencies in recent years is in a state of permanent transformation, that is what aggravates the problem of quality training of its staff. It lies in the fact that, first, there are not enough applicants for the service, and second, the available candidates mostly do not fully correspond to the established decision criterion. This orients managers and practical psychologists of the Ministry of Internal Affairs to find and improve the ways to support and develop staff, to keep them in the workplace; it also focuses on the realization that employees are important and have potential opportunities and resources for self-development. The professional development of law enforcement agencies usually begins in departmental higher educational institutions, which determines the relevance of the study of psychological resources of the law enforcement agency's personality at the stage of professional training and defines the aim of the current article. The complex of theoretical and empirical search methods was used during the study, in particular the method "Psychological Narrative Analysis of Crisis / Traumatic Events" developed by V. I. Shebanova. The sample consisted of 84 future law enforcement agencies who study and serve at the Kharkiv National University of Internal Affairs. The study identified the main significant events in the life and attitude of law enforcement agencies at the teaching stage in the higher educational institutions with specific conditions. It is found that they can be divided into seven categories, in which there are important events common to military students: school; training and service activities in the higher educational institutions; family; difficult life events; losses; personal relationships; etc. It is determined that the most important life events happened to military students in the life period before entering higher educational institutions, which should focus on finding resources in psychological support to the autobiographical narrative of the individual. The range of military students' psychological resources is identified, including emotional experiences of pleasant events, interaction with significant relatives, "adult" reassessment of situations and positive thinking, finding new connections and contacts, awareness of target requests and the impact of events on the future.

Keywords: narrative, law enforcement agencies, military students, psychological resources, situations, traumatic events.

Подано до редакції 16.09.2021